

Vliv subjektivní teorie učitele na kvalitu výuky

Hana Horká, Petra Vystrčilová
Pedagogická fakulta MU

Východiska a otázky

1. Člověk v procesu výchovy v dnešní složité a rozporuplné době.
2. Vzdělávací systém přispívá k prohlubování dnešní globální ekologické krize; čerpá z antropocentrické kultury, utváří ji a „realizuje i její ideály“. Funkce vzdělání je pragmatisko-utilitární. H26
3. Protipřírodní zaměření vzdělávacího obsahu - příroda jako „objekt, materiál, zdroj anebo prostředek dosažení lidských cílů, plánů a záměrů“ (Višňovský, 2009). H27
4. Existují možnosti posunu v manipulativním nahlížení na přírodu a lidskou společnost ?
5. Lze otázky kvality výuky spojovat s řešením daného problému?

Snímek 2

H26 od 70. let 20. století předmětem reflexe v pedagogických souvislostech a to nejen v oblasti konceptuální, ale i metodické a pedeutologické. V kurikulárních projektech se objevují „koncepce nápravy společnosti“, např. E. W. Eisner a E. Vallanceová (1974) - vzdělávání možnost řešit nějaký nešvar společnosti, např. ekologickou krizi. Y. Bertrand (1998) zařazuje témata do sociální koncepce. V přehledu „filosofií“ kurikulí (Průcha, 1997, s. 239, Pasch a kol., 1998, s. 34-41) je otázka začleněna do „filosofie“ aktivistické (sociokritické, rekonstrukční, globální). Institucionalizované řešení problému - hledání efektivních strategií k prosazování změny pojetí člověka jako integrální součásti prostředí, nikoliv jako pasivního pozorovatele či konzumenta.

Horka; 12.9.2015

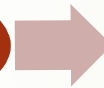
H27 V intencích obecných nároků společnosti na školu „ve službách přežití „ a vize života v harmonii s přírodou (Rýdl, 1999, s. 12 podle Dalina, 1997, s. 56-94) .

Horka; 12.9.2015

vnější projev krize mysli a ducha
(Winter, Koger, 2009)

velká krize vnímání

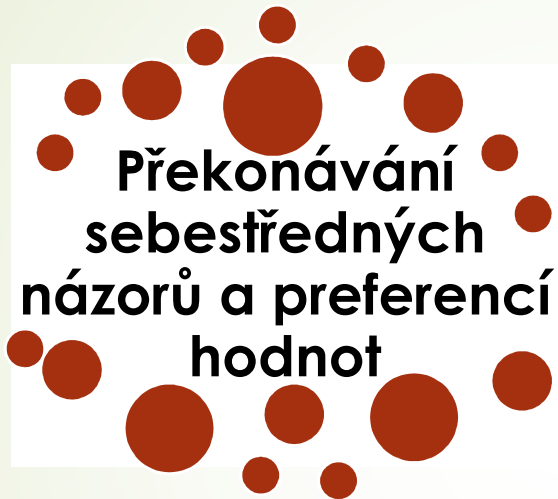

Krise
životního
prostředí

neschopnost „příliš civilizovaného
člověka vnímat a dekódovat to,
co mu příroda sděluje“ (Abram)

Překonání pragmaticko-utilitární funkce vzdělání ^{H28}

**Nová duchovní
integrace člověka
do celku přírody a
kultur**

**Srozumitelné
vzdělávací,
resp.
hodnotové
kurikulum**

**Antropocentrismus
podrobený
ekologické kázni a
etickému cítění**

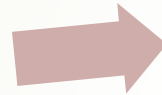
Snímek 4

H28 jako principiální překážky soudobé orientace vzdělávání
Horka; 12.9.2015

Determinanty kvality výuky

Vnější determinanty

- kurikulární dokument /vzdělávací program

- cíle a obsahy školního vzdělávání na vstupu

Učitelova expertnost

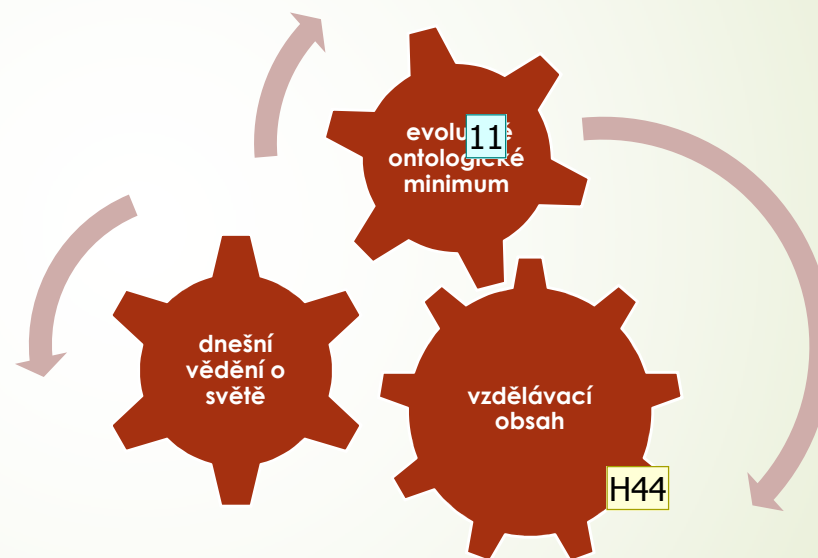
- v oboru, oborové didaktice, řízení třídy, diagnostice, sebereflexi, seberozvoji

Snímek 5

H16 K určujícím vnějším determinantám podmiňujícím kvalitu výuky náleží kurikulární dokument /vzdělávací program, který reguluje cíle a obsahy školního vzdělávání na vstupu, a učitelova expertnost. Promítají se do vnitřních determinant, tj. komponent a charakteristik výuky.

Horka; 10.9.2015

Relevantnost obsahu vzdělávání jako kritérium kvality aneb směřování k jinému náhledu na přírodu a kulturu

Snímek 6

H44 Poznátky jsou vybrány ze všech oblastí kultury (vědy, techniky, umění).

Horka; 10.9.2015

11 J. Šmajš ([13] 2005, s. 21-24) staví svou koncepci evoluční ontologie na následujících hlavních kategoriích: aktivita jako vlastnost veškerého bytí, přírodního i kulturního; „původní ontická aktivita přirozená a ontická aktivita sociokulturní; evoluce jako onticky tvořivý proces spontánní aktivity velkého třesku či spontánní sociokulturní aktivity lidí; řád jako vnitřní a vnější konstitutivní procesy a pravidla přírodní a kulturní evoluce; uspořádanost jako vnější architektura abiotických, biotických a kulturních struktur, i procesy udržující identitu těchto struktur; paměť jako veškerá evolučně vytvořená ontická uspořádanost, v užším smyslu je paměť jako vnitřní paměť, tedy nosič uložené informace systému přirozeného nebo kulturního; informace přirozená a sociokulturní jako uspořádanost skutečnosti nebo obsah paměti; pokud člověk jako druh zanikne, sociokulturní informace nebude přírodě k ničemu (zvířata i rostliny si vystačí bez umělého prostředí zdlouhavě tvořeného lidstvem).

posudek; 14.9.2015

Ideová dimenze kurikula v kontextu biofilní orientace vzdělávání H7 H29

Posilování systémového a evolučního způsobu myšlení při poznávání vztahu přírody a kultury s tím, že:

- „Přírodu nevytváříme, za její fungování a evoluci, které probíhají i bez nás, neneseme odpovědnost“.
- Člověk je odpovědný za kulturu, za své dílo. H30
- Materiální kultura se „staví pouze z látky a energie, které byly vestavěny v jedinečných přirozených strukturách“ (Šmajš, 2011, s. 227).
- Příroda má hodnotu sui generis i bez ohledu na potřeby člověka.
- Základem kultury je cultus agri et animi, pěstování pole a ducha. H18

Snímek 7

H7 Horka; 10.9.2015

H29 objasňování, co je příroda, kultura, evoluce a její produkty,
Horka; 12.9.2015

H18 Pravá kultura nemůže přírodu ohrožovat, nebezpečná je pouze její materiální odnož, současná civilizace, která se vyvíjí živelně a je plná omylů, scestnosti i zločinů.
Horka; 11.9.2015

H30 , kterým zbytečně ubližuje přirozenému systému (Šmajs, 2011, s. 236).
Horka; 12.9.2015

Učitelova expertnost jako determinanta kvality

- ▶ porozumění ^{H11} ideové strukturaci obsahu v oborech a zdůvodňování na základě obecných nároků kultury či společnosti (Janík, 2013, s. 355);
- ▶ překonávání marginalizace anebo přehlížení ničivých důsledků lidské civilizace na přírodu; ^{H42}
- ▶ překonávání mechanického způsobu uvažování, ^{H21} plytké encyklopedičnosti a úzké racionality; ^{H41}

Snímek 8

- H11** Zvládnutí psychodidaktické transformace spočívá především na učitelích, kteří mohou
Horka; 10.9.2015
- H21** mechanické osvojování učiva, memorování bez porozumění, odhalování souvislostí, vzájemných vztahů, podmíněnosti, bez interdisciplinárního přístupu a kontaktu s přírodním prostředím.
Horka; 11.9.2015
- H41** Mnohdy nadbytečné množství složitých a diskontinuálních teoretických poznatků znemožňuje ptát se, přemýšlet, hledat a nalézat cestu ke komplexnímu vědě (např. Gardner, Stern, 2002, Capra, 2002, Marboe, 2011).
Horka; 13.9.2015
- H42** Má-li učitel rozvíjet a koncentrovat obsah pro žáky na bázi struktury nejdůležitějších obsahových elementů či významových uzlů, tak může tuto realizaci komplikovat nevhodná prezentace přírody/životního prostředí ve vzdělávacím obsahu: nikoliv problém pouze oznámit či redukovat pouze na „problém hrozby; sledovat morální aspekty (dobro, zlo, správné, nesprávné chování či jednání);
Horka; 13.9.2015

➤ ucelenost, vzájemná spolupráce vyučovacích
předmětů;

H32

H33

➤ volba efektivních strategií výuky; zajištění kontaktu
s přírodou;

H31

➤ respekt k potřebám a předpokladům žáka/studenta;

H40

Snímek 9

- H31** při tzv. psychodidaktické transformaci
Horka; 12.9.2015
- H32** Má-li učitel rozvíjet a koncentrovat obsah pro žáky na bázi struktury nejdůležitějších obsahových elementů či významových uzlů, tak může tuto realizaci komplikovat nevhodná prezentace přírody/životního prostředí ve vzdělávacím obsahu: nikoliv problém pouze oznámit či redukovat pouze na „problém hrozby“;
Horka; 12.9.2015
- H33** Horka; 12.9.2015
- H40** z perspektivy ontodidaktické
Horka; 13.9.2015

Učitelova expertnost a jeho subjektivní teorie H15 H22

- ▶ Přemýšlení/kognice učitele + (pocity + dřívější podobné zkušenosti + hodnoty + potřeby či zájmy) (Korthagen, 2011, s. 175).
- ▶ Soubor představ, názorů a argumentů, odůvodňující edukační činnost učitele - **subjektivní teorie učitele**.
- ▶ Zmapování způsobů přemýšlení učitele o přírodě a kultuře v kontextu výuky – cílem výzkumu (Vystrčilová, 2015).

Snímek 10

- H15** V modelech kvality vyučování je učitelova expertnost spojována s jeho subjektivními teoriemi, jež ji mohou ovlivňovat (srv. Model Helmkeho in Janík, 2013, s. 53).
Horka; 10.9.2015
- H22** V procesu výuky je důležitou proměnnou
Horka; 11.9.2015

Porozumění ideové strukturaci
obsahu v oborech

The diagram consists of two dark red ovals on the left, separated by a plus sign. An arrow points from these two ovals to a dark red circle on the right. The background is a light green gradient with a dark red arrow pointing right at the top left and some abstract lines on the far left.

Psychodidaktická transformace (volba
výukových postupů, odhad potřeb a
předpokladů žáka)

Zmapování
způsobů
přemýšlení
učitele o
přírodě a
kultuře

Jiný/nový náhled na přírodu a kulturu ve „výchově láskyplné“

- ▶ Výchova nemá být „pouze **poznáváním věcí tak, že jsou vydělovány ze svých přirozených souvislostí, z celku jsoucna, [...]**, abychom s nimi mohli k různým účelům **manipulovat**, abychom s nimi mohli **dělat cokoliv**“.
- ▶ Jako „výchova láskyplná“ má vychovávaného vést, aby **“svým poznáváním a jednáním nejen poznával a ovládal, [...]** **ale také chránil** - v tom, co je pro něj podstatné, **čím patří do řádu sounáležitosti**“ (Palouš, 1991).

Na závěr

- ▶ Biofilní orientace vzdělávání vychází z aktuálních společenských potřeb a hlavních úkolů soudobé vzdělávací politiky.
- ▶ Záleží na učitelích, jakým způsobem přijmou a aplikují její požadavky do výuky. H38
- ▶ Biofilní orientace vzdělávání jako žádoucí ideová složka kurikula může být (staro)novým podnětem a katalyzátorem řešení tohoto letitého problému. H43
H39

Snímek 13

- H38** Přitom je nesporné, že
Horka; 13.9.2015
- H39** Jde o změny tak nebývalé, mnohostranné a dalekosáhlé, že se jim musí žijící generace účinně učit i dobře naučit. Kdo jiný než učitel by se měl na šíření nového chtění, vědění a umění angažovat? Bez náležité přípravy učitelů schopných naučit lidi dobře se učit se neobejdeme.
Horka; 13.9.2015
- H43** Lidé 21. století musí jeho principům dobře rozumět, musí vědět, co a proč mají konkrétně dělat, a co a proč dělat nemají. Toto vědění musí umět prakticky tvořivě aplikovat a realizovat.
Horka; 13.9.2015

Ukázka z výzkumu

- Cíl: popsat subjektivní teorie vybrané skupiny učitelů o tzv. biofilní orientaci vzdělávání a zjistit, jak se tyto teorie promítají ve výuce.
- Vzorek: 3 učitelé vyučující na 1. stupni ZŠ
- Metody: polostrukturovaný rozhovor, technika strukturování konceptů, pozorování
- Analýza dat: komparativní analýza

Učitelka Sojková

- ▶ Uvědomuje si potřebu jiného náhledu na přírodu a kulturu ve výuce: *„Děti by měly vědět, jaké jsou hodnoty, a že některé hodnoty si za peníze koupit nemůžeme. A ty by měly být vepředu.“*
- ▶ Podporuje u žáků osvojování si úcty a pokory k přírodě: *„My jsme přírodu dostali takhle naservírovanou, ale už je jenom na nás, na lidech, jak se k ní budeme chovat, aby nám dlouho takhle krásná zůstala.“*
- ▶ Popisuje vliv kultury na přírodu: *„Stali jsme se konzumní společností, společností, která si nakupuje spousty věcí, a myslím si, že přírodě se hodně ubližuje.“*
- ▶ Výuka založena na transmisivním přístupu, pasivním předávání informací bez vyvozování souvislostí a vztahů a mechanickém nahlížení na přírodu a kulturu.

Učitelka Sýkorová

- Uvědomuje si důsledky lidské civilizace na přírodu: „*Jsme tady na návštěvě a nemůžeme si dovolit všechno a taky se musíme chovat slušně a starat se, aby po nás nezbyl nepořádek.*“
- Učit ostatní a jít jim příkladem tím, jak sami žijeme: „*Jestli učitel je založením člověk, kterého tady toto zajímá, protože jestli já, jako učitel poběžím s každým papírkem tady do našeho vestibulu, kde recyklujeme a máme tam tři nádobky na plasty, na sklo a na papíry, tak ty děti to budou dělat automaticky a nebudou o tom přemýšlet.*“
- Projevuje respekt a úctu k přírodě, což prokazuje vyjádřením: „*Pokud si z přírody něco vezmeme, tak to do přírody taky musíme vrátit.*“
- Ve výuce volí vhodné výukové strategie s respektem k žákům, přistupuje k nim individuálně, avšak převládá encyklopedičnost a neucelenost předávaných informací.

Učitelka Špačková

- ▶ Chápe člověka jako součást přírody: „*Měli bychom si uvědomit, že nejsme ti dominantní tvoři, kteří ovládají, ale že bychom měli respektovat nějaké to přirozeno, ze kterého jsme vzešli, a považovat si toho.*“
- ▶ Probouzí vnitřní motivaci k poznávání světa kolem nich, k ochraně přírody i upevnění kulturních i duchovních tradic: „*Taky chodím s dětmi ven, aby si tu přírodu sami zažili.*“
- ▶ Učí žáky aktivně jednat na základě znalostí, pochopení vzájemných souvislostí a empatie, neboť každý člověk svými činy působí na své okolí: „*Žáky učím nejen znalosti, ale také postoje. A snažím se je k tomu vést nenásilně.*“
- ▶ Ve výuce vede žáky k aplikaci osvojeného učiva v běžném životě, vychází z předchozích individuálních zkušeností a ukazuje přirozené souvislosti přírody a kultury.

Závěr

- ▶ Vybraní učitelů uvažují o člověku jako součásti přírody, objevují se znaky jiného náhledu na přírodu a kulturu, který by se mohl projevovat ve výuce.
- ▶ Ve výuce nedokáží překonat mechanické osvojování učiva, neodhalují se žáky souvislosti, chybí interdisciplinární přístup.
- ▶ Učitelé 21. století musí principům přírody a kultury dobře rozumět, musí vědět, co a proč mají konkrétně dělat, a co a proč dělat nemají. Toto vědění musí umět ve výuce aplikovat a realizovat.

Děkujeme za pozornost

vystrcilova.petra@hotmail.com

horka@ped.muni.cz